talanná teszi az olvasóban az alakról kialakult képet.

Ezzel a módszerrel néha a tulajdonképpeni feladatról mond le. Pl. Kószóék első vizitjét Varsányiéknál Kószó tudatán át ábrázolja, s azon az ürügyön, hogy ez a munkás úgysem sokat ért az ott folyó magasröptű társalgásból, elmulasztja annak leírását. Pedig ez korán tisztázhatná, mi az, ami ezekhez vonzza Annát, s mi az, aminek eleve taszítania kellene.

Hogy az író nem tudta igazán beleélni magát hősei helyzetébe, sorsába, gondolatvilágába, azt a cselekmény konstruáltságán, a befejezés erőszakoltságán kívül azt is mutatja, hogy képtelen hősei nyelvi jellemzésére. Az egyes alakoknak egyéni stílusukkal történő jellemzése nem erőszakolt követelmény, mert a legrejtettebb tulajdonságok fejeződhetnek ki a gondolkodás fordulatainak egyéni színeződésében. Somfai hősei mind monológjaikban, mind párbeszédeikben ugyanazt a nyelvet beszélik, amelynek, ha van egyéni szinezete, az sem az övék, hanem az íróé. Ettől a rövid társalgási mondatokban való beszéltetéstől csak ritkán tér el. Néha még szintelenebbül, távirat-stílusban lajstromoz, máskor riportot ír, pl. május 1 leírásakor. Ez a stílus csak ritkán melegszik át, mikor az író egyéni lírája, a közvetlenül érezhető élmény fűti (A kékesi epizód.). Egyszer ellentmondásba is kerülnek, mikor a regény végefelé Kószóval elmondatja, hogy felesége lelki eltávolodása divatszavak használatában is kifejeződött, ugyanakkor Annának a regény során leírt beszélgetéseiben ilyeneket egyáltalán nem sikerült felfedeznem.

Még néhány szót, leíró módszerének apróbb hibáiról. Környezetleírást alig találunk nála. Ez önmagában nem baj, hisz Dosztojevszkijnél is ritkán látunk ilyet, viszont annál inkább nagyszerű atmoszféra- és hangulatfestést. Somfainál azonban a környezetfestés helyett lépten-nyomon annak csökevényével kell találkoznunk, pl. megjegyzi, hogy melyik szegedi utcán járnak hősei, (Ápr. 4., Hobiárt Basa utca) hány szobás lakásba, milyen alakú iskolaépületbe lépnek be. Ettől az olvasó még nem tudja elképzelni sem az utcákat, — különösen a nem szegediek — sem a lakások berendezését stb. Alakjai külső vonásaikkal való jellemzése helyett is legtöbbször szokványos káderjellemzést ad, (hány éves, milyen származású, milyen izomzatú, színű stb.).

Ez a kritika nem vállalkozhatott teljességre, a cselekmény részletes elemzésére és valamennyi felvetődő probléma érintésére. Csupán arra törekedtem, hogy néhány lényeges kérdés tárgyalása során felhívom a figyelmet Somfai könyvének és művészi módszerének legjellegzetesebb sajátosságaira, értékeire és hibáira.

Mindent egybevetve, Somfai regénye bátor kísérlet, de merész kérdésfeltevései és a magánélet ábrázolása terén elért eredményei ellenére is elsősorban hibáiból tanulhatunk.

CSETRI LAJOS

Juhász János: Pókhálóban

Regény. Szépirodalmi könyvkiadó, 1956

Juhász János regénye éles fényt vet a Benes-féle Csehszlovákiára, a valamikori *Kisántánt* leglármásabban demokratikus államalakulatára, mely a haladó polgári demokrácia jogán lépett a feudális Habsburg-monarchia helyére, de sokat reklámozott demokráciájának leple mögött szabadjára engedte a cseh polgárság mohó pénzvágyát és sovinizmusát.

Az írónak egészen nyilvánvaló szándéka, hogy ezt a pénzre és hatalomra éhes, újsütetű polgári demokráciát egy nagyméretű korrajzban a csontja velejéig leleplezze. A regényben azért esik annyi szó a huszas évek Csehszlovákiájának politikai és pénzügyi állapotáról. — Benes jól tudta, hogy a szlovákok, magyarok, németek és ruszinok rovására dédelgetett cseh polgári rétegnek minél hamarabb meg kell gazdagodnia és minél teljesebben a markába kell kaparintania a politikai-közigazgatási hatalmat, hogy biztos támasza lehessen az *egységes* cseh nemzeti állam fantomjának. Azért is adta ki a szíveseň hallott polgári jelszót: »Gazdagodjatok!« —, mert akié a pénz, az uralkodik is.

A regény cselekménye lényegileg a pénz és a politika szükségszerű összefonódottságát mutatja be, és ilyen értelemben élesen megvilágított, jellegzetes alakjait kapjuk az akkori pénzügyi és politikai manővereknek. Juhász János kitűnően ismeri az akkori Csehszlovákia

életét, a pénz és politika embereinek szinte üzemszerű, hivatásos amoralitását. A cseh polgárság készséggel megfogadta Benes jelszavát és mindenekelőtt vagyonhoz akart jutni. A kispolgári hivatalnoknak, a »számkukac« Chudy papának a fia, *dr. Chudy Jaroszláv* — aki kezdő prágai ügyvédből milliós vagyon urának, felvidéki földbirtokosnak és agrárpárti képviselőnek küzdi fel magát — tipikus figurája a gátlástalan polgári mohóságnak. De »jó« társaságban« is mozog: kétesértékű millióinak megszerzésében nem kis része van a politika és pénz legmélyebb rejtelmeibe is beavatott barátainak, *Masaryk Honzonak, Lehotay Vladimirnak* és nem kis részben *Chudoba* szenátornak, a több mint 40 nagyvállalat tantiemszopó vámpirjának. (Masaryk Honzo és Lehotay Vladimir lelkük mélyén értékesebb emberek, de nem tudnak kiszakadni a maguk osztályának rothadt és rothasztó világából: úsznak az árral, de nem tagadják le a moslék ízét.)

A pénzügyi manőverezésnek ezt az állandó áramlását keretbe foglalja a politikai korrajz, az akkori cseh *parlamentesdi* nagyvonalú, adatokban és típusokban rendkívül gazdag képe. A politikai élet vezető alakjait és fel-feltűnő mellékfiguráit egyformán éles és találó vonásokkal tudja bemutatni. Kitűnő portrét kapunk Benesről, »Európa doktoráról« nagy eszmék és elvek ügyes politikai házalójáról, akiben egy fikarcnyi emberi nagyság sincs, csakúgy, mint Hlinka Andrásról, a szlovák autonómia ügyének bigott és gyűlölködő képviselőjéről. Masaryk Tamás magasan áll a Benesféle politikai ügynököskődés fölött — a regény egy igen jellemző jelenete Benest valósággal ijedt és szepegő diáknak mutatja be az elnökkel szemben — de nincs igazi szerepe, csak annyi, hogy a demokratikus-humanista eszmék éteri magasságában lebegjen a gyakorlati politika mocsara fölött. A miniszterelnök — Bohaty — becsületes, mocsoktalan jellemű ember (paraszti vérből származik), de »politikus«: úszik az árral, fejjel kimagasodva fölötte, hogy tiszta levegőt szívhasson. Végeredményben éppúgy sodródik, mint az egész romlott polgári világnak legjellegzetesebb népi ellenlábasa, *Varga János*, a Hlinka pártjába beválasztott képviselő, aki azonban éppen Hlinkával rugja legjobban össze a patkót. Varga János kezdettől fogva szemben áll ezzel a világgal, mert tiszta és megvesztegethetetlen ember, de nincsenek mögötte (a regény tényleges bemutatásában) számottevő tömegek, nem tud vezérré megnőni, és szerepe alig több, minthogy puszta jelenlétével élő vád és megtestesült ellenkezés legyen a politikának nevezett közéleti tülekedésben.

Ezen a ponton kell rátérnünk a regény művészi szempontból való értékelésére. Rendkívül gazdag embertenyészetet kapunk, gazdag korrajzot, de az író alakjait túlságosan kívülről, a dolgok felől nézi. Már »készek«, kiosztott szerepük van, nem jutnak már el odáig, hogy belső arculatuk igazi mélységeiben megmutatkozzék. Áll ez különösen azokra az alakokra, akik egész lényüknél fogva kibékíthetetlenül szemben állnak az uralkodó irányzat erkölcsiségével. Az író persze azzal érvelhet, hogy egy már megindulásában is hazug, felülről és kívülről erőszakolt állami-társadalmi alakulatban ez nem is lehet másképp: a hivatalos politika erői túlnőttek az embereken. De ez csak azokra áll, akik valóban »kész« alanyai voltak a rendszernek, vagy azért, mert kispolgári mohóságuk nem ismert erkölcsi gátlást, vagy azért, mert — a szó erkölcsi értelmében — már régebben »elkészültek«: nincsen már hitük és nincsenek illúzióik, tehát végeredményben mindegy nekik, hogy kit milyen eszközökkel szolgálnak ki. Ezt a rothadó embertenyészetet az író valóban sokszínűen tudja bemutatni (legösszefoglalóbban a *Chudy-család* tagjaiban), de itt a jellemző megvillantatáson túl nincs is igazibb feladata az emberábrázolásnak: az alakok jellemző adekvációi a kinti szennyes gazdasági és politikai kavargásnak. Cselekvésük annyi, hogy lelkesen és mohón asszisztálnak a rendszernek, vagy némi undorkodással, de igyekeznek a haszonban részesedni. Ezért a legpregnánsabbak azok a figurák, akik *csak* politikusok és pénzemberek, helyesebben, akiknek a magánemberi érdekeltségét a pénz és a politika végérvényesen megszabta.

Ezért hatnak a regény alakjai jórészt karrikatúráknak, a politika és pénz színpadán jellegzetesen, de »készen« ágáló embereknek.

Belső életük csak a *jók*nak van, de ez a jóság nem sűrűsödik igazi harci erővé, ahogy azt már *Bohaty* és *Varga János* esetében említettük is. Különösen a Varga-család élete lenne érdekes ebből a szempontból. Más világ ez, mint amilyen kint zajlik, de csak erkölcsiségében az, nem tényleges harci erejében. Az úri, polgári világ szennyes kavargásával szemben túlságosan zárt és passzív ez a tiszta, népi világ, azért is hat kissé idillikusnak,

afféle szigetnek a mocskos áradatban, amelyre — végső válaszként és állásfoglalásként — vissza lehet menekülni, mint azt maga Varga János is teszi, purifikáló, igazságtevő próbálkozásai után.

A regénynek kétségkívül nagy értékei vannak: adatokban, figurákban gazdag, összefoglaló értékű dokumentációja Benes rossz emlékű soviniszta-kapitalista polgári demokráciájának. Alakjait élesen, találóan jellemzi, szellemesen és érdekesen ír, de adós marad a főszereplők mélyebb megrajzolásával, egy velejéig hazug államalakulat ellentmondásainak valóban elmélyített, a tragikus összecsapásig kiélezett emberi konfliktusokban való megmutatásáig.

VAJTAI ISTVÁN

Oláh Gábor: Debreceni zendülők

Válogatott elbeszélések. Debrecen, 1955

Újjáéledt vidéki könyvkiadásunk alig egyéves múlt után máris komoly eredményeket ért el. Szeged, Debrecen és Pécs részben a haladó hagyományok ápolásával, részben a ma élő írók műveinek kiadásával bebizonyították, hogy komoly bázisai a magyar művelődésnek.

Régi adósságot törlesztett most Debrecen is, amikor az Alföldi Magvető kiadta szülöttének, az Ady-nemzedék nagy ismeretlenének, az 1942-ben elhalt Oláh Gábornak válogatott elbeszéléseit. Oláh Gábor életében sem tartozott a népszerű írók közé, vidéken élt, nem csatlakozott semmilyen irodalmi csoporthoz, legtöbb könyv saját kiadásában jelent meg pár száz példányban, de sok műve maradt kéziratban is. Pedig színes és gazdag nyelvű, igen sokoldalú, lobogó fantáziájú, de világnézetileg problematikus író volt, akinek java műveiből korának tévelygései és eredményei is visszatükröződnek. Pesten töltött egyetemi évei után visszazuhant a sivár, perspektívátlan vidéki környezetbe s családtalanul élve, álmai és könyvei világába zárkózva írta vegyes értékű művei rengetegét.

Oláh Gábort főleg lírikusként értékelte kevésszámú híve és barátja, köztük Juhász Gyula is, akivel nemcsak a vidéki magány vállalásában volt rokon, hanem abban a szándékában is, hogy egyszerre akart hagyományőrző és modern, népi-magyar és európai lenni. Kétségtelen, hogy a Juhász Gyula művészete egészében sokkal haladóbb és időtállóbb s az ő művére tragikus élete ütötte a hitelesség bélyegét. Oláh lírájában a csillogó formai és nyelvi bravurok mögött sokszor nincs lényeges eszmei mondanivaló.

De Oláh Gábor nemcsak a lírában volt tehetség. Nincsen olyan műfaj, amelyben ne kísérletezett volna, több-kevesebb sikerrel. Elbeszélései, melyek nagyrésze régi hírlapokban látott napvilágot, vagy meg se jelent, arról tanúskodnak, hogy Debrecen írójában is megvoltak mindazok az adottságok, melyek haladó és értékes művek alkotásához szükségesek. Nyelve a debreceni népnyelvből eredt, debenne érezzük Csokonai édes ízeit, Arany balladás tömörségét, Petőfi merész szárnyalását és saját korszaka, a XX. század első évtizedeinek modern szimbolikáját, olykor a retorikus pátoszt is. A lírában szertelenül csapongó fantáziáját az elbeszélés műfaji törvényei miatt is kénytelen korlátok közé szorítani s a zárt, kerek szerkezetű, egyszálú meséjű, érdekes elbeszélések nem válnak aránytalanokká, mint a nagyszabásúnak tervezett, de ritkán sikerült regénykísérletei.

Az igen változatos tematikájú 32 elbeszélést tárgyuk szerint három főbb csoportba oszthatjuk. Az elsőbe tartoznak az író családját és közvetlen környezetét megelevenítő, sokszor reálisan megrajzolt életképek: az apjáról szóló *Bakó Mihály-ciklus* sötét történetei, *A rettentő bába, A három istentől az egy istenig* és más, hasonló miliőben játszódó elbeszélések. Ezek a jellegzetesen debreceni történetek azt bizonyítják, hogy írójuk épp olyan jól ismerte városa félparaszt-félproletár embereinek búját-baját, nyelvét és észjárását, akár Móra és Tömörkény a szegedieket. Nagyszerű alakot teremtett meg Bakó Mihályban, a vad indulatú, örökké békétlen fiákeresben, vagy Köblösnében, a rettentő bábában, aki mint egy paraszti Niobe siratja és gyászolja háborúban elesett egyetlen fiát. Ezeknek az elbeszéléseknek drámaisága és szenvedélyessége olykor Móricz legjobb lapjaira emlékeztet.

A második témakörbe a magyar nemzet sorsát egy-egy tragikus jelenetben megvillantó vagy szatirikusan gúnyolódó